

DZIEDZICTWO KULTURY WARTOŚCI W POGŁADACH UCZNIÓW SZKOŁY LWOWSKO-WARSZAWSKIEJ JAKO WZORZEC DLA MŁODZIEŻY SZKÓŁ ZAWODOWYCH

Izabella Kust

ORCID: 0000-0003-2153-2404

Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie

„Nie lekceważcie drobnostek, ponieważ od drobnostek zależy doskonałość, a doskonałość nie jest drobnostką”.

Michał Anioł Buonarroti¹

Słowa kluczowe: wartości etyczne, relacje mistrz–uczeń, osobowość nauczyciela, mentor, opiekun spolegliwy, wychowanie, młodzież szkoły zawodowej

Streszczenie. Istotą kształcenia zawodowego jest wychowanie i przygotowanie człowieka do pracy. Wychowanie młodzieży w szkołach zawodowych pozostaje w ścisłym związku z etyką, rozważaniami o podmiotowości człowieka, również w kontekście przygotowania do wykonywania zawodu, funkcjonowania na rynku pracy i przyszłego życia osobistego, rodzinnego. Rozważaniami nad naturą człowieka zajmuje się filozofia. Kreowane przez przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej poglądy na temat wartości człowieka są wciąż aktualne, stanowiąc niekwestionowany wzór do naśladowania w procesie kształcenia i wychowania. Celem artykułu jest ukazanie aktualności myśli filozofów, logików, przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej: Tadeusza Kotarbińskiego, Izydory Dąmbskiej, Kazimierza Ajdukiewicza w odniesieniu do uniwersalnych wartości. Prawdy uniwersalne, takie jak: prawda, dobro, piękno, obowiązek, powinność, moralność, mądrość, sprawiedliwość, odpowiedzialność są głównymi drogowskazami etycznego postępowania. Fenomen Szkoły Lwowsko-Warszawskiej jest przedmiotem zainteresowań naukowców, autorów wielu rozpraw, budzi szacunek i respekt współczesnych badaczy. Wychowanie do wartości uniwersalnych jest zadaniem szkoły ogólnokształcącej oraz szkoły zawodowej.

¹ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, D. Miller (red.), PAN, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 2000, s. 14.

W dobie komercjalizacji, rywalizacji, odniesienie do wartości jest szczególnie ważne, ponieważ jest istotą działania, myślenia i refleksji człowieka.

LEGACY OF THE CULTURE OF VALUES IN THE VIEWS
OF THE FOLLOWERS OF THE LVIV-WARSAW SCHOOL
AS A MODEL FOR VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS

Keywords: model, authority, mentor, ethical values, faithfulness to ideals, personality, master-pupil relationship, trustworthy guardian, education, vocational school students

Summary. This article aims to prove that the ideas of philosophers, logicians and representatives of the Lviv-Warsaw School: Tadeusz Kotarbiński, Izydora Dąbmska, Kazimierz Ajdukiewicz are still topical as far as universal values are concerned. The focus of philosophy is to reflect on human nature. The views presented by the representatives of the Lviv-Warsaw School on the value of man are still valid and constitute an unquestionable model to follow in education processes. Universal values, such as the truth, good, beauty, duty, responsibility, obligation, morality, wisdom, justice and accountability are the main lodestars for ethical conduct. The phenomenon of the Lviv-Warsaw School is the subject of interest of many researchers, the topic of several dissertations, and is respected by contemporary researchers.

Education promoting universal values is the responsibility of general and vocational schools alike.

(1) The essence of vocational education and training is to educate and train individuals for work. Education of young people at vocational schools touches upon the question of ethics, reflections on human subjectivity, also in the context of vocational education and training, functioning in the labour market and future personal and family life.

(2) Disinterestedness and ideological zeal as timeless values, despite changing interpersonal and social relations and modern trends, pose a challenge and impose an obligation for educational circles. Promoting and conveying the idea of values is manifested in activities such as *pro bono* and voluntary work. Such actions serve as an evidence for the imperative to convey the idea and the public need to support and to act on behalf of inalienable, timeless values.

The quality of both professional and personal life depends to a large extent on the adopted system of values. The awareness and values observed by individuals strengthen the sense of their dignity and self-esteem. Subjectivity is extremely important in education and work. A person who is the subject of activity feels appreciated, fulfils himself or herself as an employee, acts in a responsible manner and strives to perform the entrusted tasks. He or she feels satisfied with his/her job, is creative, and inspires others to take action.

Wprowadzenie

Filozoficzne uwarunkowania rozważań o człowieku, o jego naturze pozwalają na uczenie się budowania relacji ze światem zewnętrznym, z bliższym i dalszym środowiskiem zarówno rodzinnym, rówieśniczym, jak i lokalnym. Właściwe relacje i zależności człowieka ze światem zewnętrznym nabierają szczególnego znaczenia w kontekście przygotowania ucznia szkoły zawodowej do wykonywania przyszłego zawodu. „Problematyka kształcenia zawodowego pozostawała i nadal pozostaje w ścisłej zależności z rozważaniami o człowieku. Podstawowym zadaniem kształcenia zawodowego jest wychowanie i przygotowanie człowieka do pracy. Dziedziną wiedzy, na której gruncie najpełniej i najczęściej znajdowały swój wyraz rozważania nad naturą człowieka jest filozofia”².

Mistrzowie Szkoły Lwowsko-Warszawskiej budowali relacje w poszanowaniu ludzkiej godności, ucząc wzajemnych relacji nauczyciel–uczeń z zachowaniem szacunku dla rozmówcy. Uczyli, jak podmiotowo traktować studenta, ucznia i rozmówcę, dlatego poglądy te i przekonania do dziś są aktualne i ponadczasowe. Szacunek dla drugiego człowieka jest wartością niezbywalną. Aktualność idei Szkoły Lwowsko-Warszawskiej wyraża się również w dążeniu do zdobywania wiedzy. Zgłębianie, ale i wzbogacanie wiedzy, udoskonalanie kwalifikacji zawodowych to wymóg współczesności. Idea kształcenia przez całe życie jest wymogiem i koniecznością. Obecnie edukacja rozważana jest jako kategoria „globalna”: „Koncepcja edukacji przez całe życie jawi się jako klucz do bram XXI w. Wykracza poza tradycyjny podział na edukację wstępną i edukację ustawiczną [...] akcentuje się edukację globalną współczesnego człowieka z uwzględnieniem jego skonkretyzowanego życia i bycia”³.

Jakość życia zarówno zawodowego, jak i osobistego w dużej mierze zależy od przyjętego systemu wartości. Świadomość i przyjęte przez jednostkę wartości wzmacniają poczucie własnej godności i własnej wartości. We wzajemnych relacjach międzyludzkich, w edukacji i pracy świadczą o podmiotowości i wzajemnym do siebie szacunku. Budowanie dobrych relacji międzyludzkich jest powinnością. Człowiek będący podmiotem oddziaływań czuje się zauważony, doceniony, realizuje się jako pracownik, w sposób odpowiedzialny realizuje

² U. Jeruszka, *Kwalifikacje zawodowe. Poglądy teoretyczne a rzeczywistość*, IPISS, Warszawa 2006, s. 25.

³ Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku, t. II G–Ł, [red. prowadzący Encyklopedii E. Różycka], Żak, Warszawa 2003, s. 907.

powierzone zadania, jest spełniony zawodowo, kreatywny. W dążeniu do celu inspiruje wiele działań.

W dobie komercjalizacji, rywalizacji odniesienie do wartości jest szczególnie ważne, ponieważ wartości są istotą działania, myślenia i refleksji człowieka. Istotą ludzkiego postępowania i działania jest odnoszenie się do prawd uniwersalnych i ponadczasowych, które są drogowskazami etycznego postępowania. Fenomen Szkoły Lwowsko-Warszawskiej jest przedmiotem zainteresowań naukowców, autorów wielu rozpraw, budzi szacunek i respekt wśród współczesnych badaczy. Dużą rolę odgrywa poczucie własnej wartości.

Wychowanie do wartości uniwersalnych jest zadaniem szkoły ogólnokształcącej oraz szkoły zawodowej. „Zadaniem szkoły zawodowej jest przygotowanie człowieka do pracy rozumiejącego siebie i relacje ze światem, rozumiejącego otoczenie, rozwijającego skuteczniejszą kontrolę własnych zachowań i większe sprawstwo wobec procesów zewnętrznych, otwartego na nowe wartości, na nowe znaczenia, nowe sposoby doświadczania świata, a także dobrze przystosowanego do uczestnictwa obywatelskiego, do współpracy z innymi, do posługiwania się nowoczesnymi mediami i technikami”⁴.

O podmiotowości mówimy w procesie kształcenia i wychowania w aspekcie relacji nauczyciel–uczeń oraz w przypadku przygotowania ucznia do rynku pracy. „Mądre wychowanie to umiejętne »zgranie« oddziaływań wychowawczych z rozwojem indywidualnym danego wychowanka”⁵. Podmiotowość, poczucie własnej wartości, własnej godności, poczucie własnego „ja”, bycia kimś, co wyróżnia go spośród innych, jest w dużej mierze motywacją ludzkich działań oraz stanowi podstawę w procesie kształcenia i wychowania ucznia do wykonywania zawodu. Szacunku do wykonywanego zawodu uczą w szkołach w szczególności nauczyciele zawodu oraz opiekunowie praktyk w zakładach pracy, w firmach, gdzie młodzież szkół zawodowych pierwszy raz ma kontakt z zawodem. Uczeń zdobywa wiedzę w zakresie wykonywanego w przyszłości zawodu, ale również uczy się samodzielności, kreatywności, czyli budowania własnego „ja” w aspekcie wykonywanego zawodu.

Podmiotowość w przygotowaniu ucznia do pracy i aktywności zawodowej, pracowniczej są wartościami, które w przyszłości stanowią o jego satysfakcji, samorealizacji i sukcesie. „Edukacja i praca są to sfery działalności człowieka, w których istotna jest jego podmiotowość. [...] Podmiotowość jest także,

⁴ U. Jeruszka, *Kwalifikacje zawodowe...*, s. 25.

⁵ Por. S. Michałowski, *Pedagogia wartości*, DEBIT, Bielsko Biała 1993, s. 90.

a może przede wszystkim, osobistą wartością w rozumieniu celu dążeń człowieka chcącego »być, podmiotem« Człowiek będący podmiotem kontroluje i ocenia siebie (kontrola wewnętrzna pochodzi z intencji własnej osoby), realizuje siebie (zyskuje taką wewnętrzną moc, by motywować się do samorealizacji) i uzyskuje satysfakcję z samorealizacji (niewarunkowaną zewnętrznie, niepochodzącą z zewnętrznej instytucji)⁶.

Zastanowienie nad sobą, własnym postępowaniem, refleksja w kontekście własnych działań, zachowań i wyborów jest istotą kształcenia uczniów szkół zawodowych. „Każda jednostka stanowi niepowtarzalną indywidualność. Dlatego też bardzo istotną rolę pełni autorefleksja oraz świadomość roli edukacji w życiu człowieka. Edukacja jest sposobem na uzyskanie autentycznego, harmonijnego rozwoju człowieka”⁷.

Uczenie szacunku do siebie, ale i do rozmówcy, kolegi, do pracodawcy i pracownika w zależności od zatrudnienia i pełnionej roli i funkcji, to uczenie podmiotowości i budowanie właściwych społecznych relacji. Bezinteresowność, ideowość jako wartości ponadczasowe, pomimo zmieniających się relacji międzyludzkich i stosunków społecznych, trendów współczesności to wyzwanie i powinność. Krzewienie i przekazywanie idei wartości przejawia się w działaniach m.in. pro publico bono oraz wolontariacie. Działania te są dowodem istnienia konieczności przekazywania idei i ogólnospołecznej potrzeby poparcia oraz działania dla niezwykłych wartości.

W odniesieniu do powyższych rozważań należy podkreślić wiodącą rolę nauczyciela. Osobowość nauczyciela, który jest mentorem dla ucznia, to ogromna wartość w relacjach mistrz–uczeń. Uczenie na dobrych wzorach, odnoszenie się do autorytetów – jest istotą i podstawą wychowania. Zaangażowanie, wiedza i talent pedagogiczny sprawia, że nauczyciel staje się wzorem dla ucznia, który naśladując swego mistrza odwzorowuje etyczne postępowanie zgodnie z przekazywanymi wartościami.

Poszukiwanie autorytetów i wartości w życiu codziennym dobrze jest budować na sprawdzonych wzorach, do których niewątpliwie należą idee zawarte w poglądach uczniów Szkoły Lwowsko-Warszawskiej: Tadeusza Kotarbińskiego, Izydory Dąbmskiej, Kazimierza Ajdukiewicza.

⁶ U. Jeruszka, *Kwalifikacje zawodowe...*, s. 18–19.

⁷ J. Michalak-Dawidziuk, *Lifelong learning – potrzeba współczesnego rynku pracy czy całościowa autokreacja człowieka?* [w:] I. Paszenda, R. Włodarczyk (red.), *Transgresje w edukacji*, t. 2, Impuls, Kraków 2014, s. 222.

Wychowanie do wartości w poglądach uczniów Szkoły Lwowsko-Warszawskiej: Tadeusza Kotarbińskiego, Izydory Dąbskiej, Kazimierza Ajdukiewicza

Wartości stanowiące wzory postępowania w poglądach Tadeusza Kotarbińskiego

Motywowanie do pracy jako cecha dobrego, troskliwego opiekuna i nauczyciela to jedno z podstawowych zadań wychowawcy. Tadeusz Kotarbiński podkreśla, aby w swym postępowaniu nie czynić niegodziwości. Wielokrotnie nie wiedząc jak postąpić, jak się zachować, podkreśla, aby wyrabiać w sobie skłonność do poszukiwania prawdy i dobra. Apeluje o przyzwoite zachowanie, o kształtowanie u młodzieży siły i woli charakteru. Zadaniem dobrego opiekuna, w szczególności opiekuna spolegliwego, jest kształtować w sobie, u wychowanka takiego usposobienia, aby było ono siłą i motywacją do działania.

Tadeusz Kotarbiński pisząc o wartościach w wychowaniu zwraca się do nauczycieli słowami „[...] postępujmy tak, by w społeczeństwie przez nas kształtowanym wzbudzać, rozwijać i utrwalać motywację, charakterystyczną dla postawy dobrego opiekuństwa. Nawet nie wiedząc w wielu razach, co należy czynić, by postąpić czcigodnie, a nie zachować się w sposób zasługujący na pogardę, można mieć i chcieć zachować skłonność do szukania dróg prawości i dobroci czynnej. Takie usposobienie u młodzieży wyrabiać – oto zadanie wychowawców i do nich zwraca się przede wszystkim apel wyżej formułowany”⁸.

W swym apelu Tadeusz Kotarbiński podkreśla znaczenie wyrabiania w młodzieży potrzeby poszukiwania prawdy i czynienia dobra. Jednocześnie zwraca się do nauczycieli, którzy wychowują społeczeństwo, aby kształtowali „postawę dobrego opiekuństwa”.

Jednocześnie Tadeusz Kotarbiński odpowiadając na pytanie, co to znaczy żyć zacnie, pisze: „Zacnie postępuje, kto zasługuje przez to na szacunek ludzi godnych szacunku. [...] A porządnym człowiekiem jest ten i tylko ten, kto nie zasługuje na pogardę, zacnym – ten i tylko ten, kto zasługuje na szacunek”⁹.

W dalszym wywodzie Kotarbiński wymienia cechy i sposób postępowania człowieka porządnego. Do nich zalicza bohaterstwo, ofiarność i dobroć,

⁸ T. Kotarbiński, *Życ zacnie*, T. Duralska-Macheta (wybór), Nasza Księgarnia, Warszawa 1989, s. 38–39.

⁹ Ibidem, s. 43.

prawość – rozumianą jako sprawiedliwe postępowanie, umiłowanie prawdy, dotrzymywanie danego słowa, opanowanie oraz szlachetność. Profesor wskazuje na cechy charakterystyczne dla postawy człowieka moralnego i etycznego o głęboko zakorzenionych wartościach.

„Po pierwsze – czcimy bohaterów, którzy z wielkim wysiłkiem znoszą ból, fizyczny i inne cierpienia, a nie załamują się w obstawaniu przy swoim, potępiamy zaś tych co ze strachu robią wszystko, czego się domaga grożący. Po drugie – szacunek zyskuje człowiek ofiarny, dobry dla innych, a wstręt moralny budzi sobek, egoista, złośliwiec. Po trzecie, i może nade wszystko: ceni się sobie etycznie prawość, a potępia nieprawość. Prawość – jako postępowanie sprawiedliwe, jako wypowiedanie się prawdomówne, jako dotrzymywanie danego słowa, gdy przeciwnie, oburzenie wzbudza wyrządzanie niesprawiedliwości, kłamliwość, niespolegliwość. Po czwarte – gardzimy pijakami, nałogowcami, ludźmi bez woli, a w wysokiej mamy cenie ludzi opanowanych. I wreszcie, po piąte – podobają nam się moralne sublimacje motywów, typy o upodobaniach szlachetnych, w przeciwieństwie do tych, co się kierują motywacją prymitywną, elementarną”¹⁰.

W początkowym okresie pracy naukowej najwięcej czasu poświęcił Professor Kotarbiński zagadnieniom etycznym. Później zajmował się zagadnieniami etycznymi z uwzględnieniem koncepcji opiekuna społecznego. Opiekun społecznego to „człowiek dobry, rzetelnie odnoszący się do swoich obowiązków, godny szacunku, uczciwy, gotowy pomóc innym, bezinteresowny wychowawca, dla którego Dobro byłoby jednocześnie punktem wyjścia i celem”¹¹.

„Opiekun wtedy jest społecznego, kiedy można słusznie zaufać jego opiece, że nie zawiedzie, że zrobi wszystko, co do niego należy, że dotrzyma słowa w niebezpieczeństwie i w ogóle będzie pewnym oparciem w trudnych okolicznościach”¹².

Tadeusz Kotarbiński jako twórca etycznej koncepcji opiekuna społecznego stwierdza, że nawet jeśli etyka nie wskazuje konkretnych zasad postępowania, to odwołuje się do postawy pedagogicznej. „Postawa pedagogiczna może wyrazić niejako postawę ściśle etyczną. Nie mogąc odpowiedzieć na pytanie, co trzeba zrobić w danej sytuacji społecznej, aby uczynić zadość prawdę, a nie z pozoru, motywacji społecznego opiekuna, umiemy częstokroć odpowiedzieć na pytanie, jak postępując w takiej sytuacji, przyczynimy się najwłaściwiej

¹⁰ Ibidem, s. 44–45.

¹¹ Idem, *Mysli i słowa*, J. Kotarbińska, L. Kiejzik, T. Huńczak (oprac.), WSP, Zielona Góra 1991, s. 48.

¹² Ibidem, s. 18.

do wyrabiania w ludziach, w zasięgu własnych działań, usposobienia opiekuna społecznego¹³.

Tadeusz Kotarbiński oprócz etyki zajmował się prakseologią. „W centrum zainteresowania nauki o sprawnym działaniu, czyli prakseologii, znajduje się człowiek jako sprawca – *homo faber*. Prakseologiczna analiza ludzkich czynów zajmuje się warunkami ekonomicznymi działania. Prakseologia winna także wyodrębnić składniki sprawstwa oraz sformułować podstawowe dyrektywy ludzkich działań. Robota, jaką wykonał Profesor T. Kotarbiński, doprowadziła do zbudowania słownika pojęć prakseologicznych, używanych dotąd w sposób tylko intuicyjny¹⁴.

Profesor Kotarbiński był prekursorem prakseologii na polskim gruncie. Prakseologia to „ogólna teoria sprawnego działania¹⁵. Za naczelne zadanie prakseologii uważał „konstrukcję i uzasadnienie norm dotyczących sprawności. Wszelako działań naczelny wymaga podbudowania przez doświadczenie praktyczne, dorobek trudu i mozołu niezliczonych podmiotów działających. [...] Doświadczenie praktyczne użytkować on może na dwa przynajmniej sposoby: bądź czerpiąc uogólnienia wprost z obserwacji faktów, bądź przejmując i wcielając do swego systemu uogólnienia poczynione przez innych¹⁶.

Jednocześnie Tadeusz Kotarbiński prowadząc rozważania z zakresu prakseologii wskazuje metody sprawnego i skutecznego działania. W swym dziele *Traktat o dobrej robocie* podaje „[...] wskazania i przestrogi ważne dla wszelkiego działania pragnącego być jak najbardziej skutecznym¹⁷. Znaczenie prakseologii podkreśla słowami: „A jeżeli nawet prawdą by było, że to, co jest do zrobienia w dziedzinie teorii dobrej roboty sprowadza się do spraw mniejszej wagi, zadania jej mimo wszystko pozostają godne trudu. Słusznie bowiem powiedział pono niegdyś Michał Anioł Buonarroti: Nie lekceważcie drobnostek, ponieważ od drobnostek zależy doskonałość, a doskonałość nie jest drobnostką¹⁸.

Tadeusz Kotarbiński „Uważał, iż da się wyróżnić trzy znaczenia słowa filozofia. Pierwsze obejmowało to wszystko, czym zajmuje się »historia filozofii«.

¹³ Idem, *Życie zacnie...*, s. 76.

¹⁴ Idem, *Mysli i słowa*, s. 48–49.

¹⁵ Idem, *Traktat o dobrej robocie*, D. Miller (red.), PAN, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 2000, s. 3.

¹⁶ Ibidem, s. 4.

¹⁷ Ibidem, s. 3.

¹⁸ Ibidem, s. 14.

Drugie dotyczyło filozofii jako nauki o ludzkiej wiedzy. Filozofia w trzecim znaczeniu – to etyka lub inaczej nauka o życiu godziwym¹⁹.

Filozofia, jaką proponował profesor, była efektywnym narzędziem poznawczym. „Precyzja wypowiedzi językowych miała ponadto szczególne znaczenie w pracy nauczycielskiej. Ją właśnie powinny cechować jasność i wyraźność – jak chciał tego jeszcze w XVII stuleciu Kartezjusz. Praca wykładowcy ze studentami czy nauczyciela z uczniami musi być podporządkowana tym wymogom, gdyż wtedy tylko uczący się rozumieją i nie tracą czasu na dodatkowe porządkowanie i wyjaśnianie słów nauczyciela”²⁰.

Mentor jako wzór poszukiwań ponadczasowych wartości w poglądach Izydory Dąbskiej

Inspiracja mentora, nauczyciela, wychowawcy, jego krytyczne i mądre uwagi czynią postępowanie i twórczość ucznia o wiele doskonalsze, cenniejsze i wartościowe. Wielokrotnie z tych powodów nauczyciel pozostaje w naszej wdzięcznej pamięci.

Jedną z najbardziej wartościowych cech jest szacunek i pamięć o nauczycielu. To oni – obok rodziców – są tymi, którzy wychowują, wpajając określony katalog wartości i stosunek do drugiego człowieka. Przez lata przybliżają wiedzę, powodując, że staje się ona przyjacielem, towarzyszącym człowiekowi przez całe życie, kluczem do zrozumienia otaczającego świata. Jednakże nie każdy nauczyciel pozostaje w pamięci ucznia. Nie do wszystkich poglądów nauczycieli powraca uczeń przez całe życie. Jednym z kluczowych warunków spełnienia jest osobowość nauczyciela, poparta relacjami z uczniem, których fundamentem jest prawda. Mądrość i prawda nauczyciela powodują, że staje się on mentorem dla ucznia na całe jego życie. Wartości te mają wpływ na trwałość zachowania myśli nauczyciela i jego poglądów w pamięci ucznia. Niejednokrotnie mentor, spolegliwy opiekun, osobowość nauczyciela, życzliwy wychowawca stają się wzorem do naśladowania.

Niewątpliwym Mistrzem dla uczniów Szkoły Lwowsko-Warszawskiej był jej twórca Kazimierz Twardowski. Wspaniałym przykładem pamięci o swym Mentorze, a także hołdu, jest uczennica Profesora – Izydora Dąbska, która wyrażając wdzięczność swemu Mistrzowi pisze: „Oddając do rąk czytelnika niniejszy *Zarys historii filozofii greckiej*, poczuwam się do obowiązku wyrażenia

¹⁹ Idem, *Myśli i słowa...*, s. 47.

²⁰ Ibidem, s. 48.

swej wdzięczności panom profesorom Ryszardowi Ganszyńcowi i Kazimierzowi Twardowskiemu. Pierwszemu za powierzenie mi wykonania tej pracy [...]. Drugiemu nie tylko za zachęcenie mnie do podjęcia się tego zadania i za liczne cenne uwagi, ale i za to, iż pierwszy wprowadził mnie w świat greckiej myśli filozoficznej. W niezapomnianych wykładach z dziejów filozofii greckiej i historii etyki starożytnej, na ćwiczeniach i seminarjach uczył profesor Twardowski swych uczniów myślicieli greckich czytać i rozumieć, szukać u nich prawdy i mądrości życia. Niechaj ta książka będzie Mu za to wyrazem szczerej podziękii²¹.

W poglądach wielu przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej m. in. Kazimierza Twardowskiego, Tadeusza Kotarbińskiego pojawia się myśl dotycząca służenia innym dobrym przykładem. Obaj profesorowie za życia stali się wzorem do naśladowania dla swych uczniów i nie tylko dla nich. Mentor jako mądry nauczyciel, wychowawca i doradca, jako Mistrz staje się niekwestionowanym autorytetem dla ucznia i wzorem godnym do naśladowania. Rola Mistrza w naszym życiu jest nie do przecenienia.

Izydora Dąbmska również swą postawą była przykładem dla innych, m. in. w czasie kampanii wrześniowej pracowała ochotniczo jako sanitariuszka w szpitalu wojennym, działała w szeregach Armii Krajowej, organizowała we Lwowie tajne nauczanie. W nowej rzeczywistości powojennej dawała przykład wierności prawdzie i własnym poglądom. Współcześnie w dobie upadku wartości bycie w zgodzie ze sobą jest wartością niezwykle ważną.

Nawiązując do poglądów Kazimierza Twardowskiego, Izydora Dąbmska podkreślała znaczenie misji wychowawczej uniwersytetu w kształtowaniu umiłowania prawdy i niezależności badań naukowych.

W swym dziele *Zarys historii filozofii greckiej* zwracała uwagę na permanentne i bezinteresowne dążenie człowieka do wiedzy. „Dążność do zdobywania wiedzy, tak charakterystyczna dla umysłu człowieka, wypływa naogół z dwóch źródeł. Jednym z nich jest poczucie, że wiedza jest niezbędnym warunkiem skutecznego działania, zwycięskiej walki o byt, drugim potrzeba zaspakajania bezinteresownego popędu do wiedzy, która ogarnia człowieka z chwilą zetknięcia się z czemś niezrozumiałym. I tej właśnie bezinteresownej ciekawości, tej pasji szukania odpowiedzi na pytanie: »co to jest« i »dlaczego« zawdzięcza głównie swe powstanie rozległy gmach wiedzy ludzkiej²².”

²¹ J. Dąbmska, *Zarys historii filozofii greckiej*, Filomata, Lwów 1935, s. V.

²² Ibidem, s. 1.

Bezkompromisowość i szlachetność w dążeniu do celu jest istotną cechą naukowca. „W wielu publicznych wypowiedziach występowała ona w obronie wolności badań filozoficznych, twierdząc, iż filozofia, podobnie jak każda rzetelna nauka, powinna być wytworem niezależnego i bezinteresownego dążenia umysłu ludzkiego do prawdy i, że nie można jej uprawiać na gruncie jakiegokolwiek nakazanej z góry ideologii. Według niej, neutralny ideologicznie miał być również uniwersytet. Nawiązując do poglądów Kazimierza Twardowskiego, widziała misję wychowawczą uniwersytetu nie w tym, by urabiał młodzież w duchu tej czy innej ideologii, ale by w niej kształtował gorące umiłowanie prawdy i przysposabiał do niezależnych badań naukowych”²³.

Nauczycielska działalność Izydory Dąbskiej wywarła znaczący wpływ na rozwój powojennej filozofii polskiej. Mimo wielu przeciwności udało jej się skupić wokół siebie liczne grono uczniów i współpracowników m.in. Władysława Cichonia, Zbigniewa Herberta, Jerzego Perzanowskiego, Władysława Stróżewskiego, Adama Węgrzeckiego, Jana Woleńskiego, Leopolda Zgodę, Zbigniewa Zwinogrodzkiego.

Izydora Dąbska, ostatnia asystentka Kazimierza Twardowskiego przed odejściem Profesora na emeryturę²⁴, dzięki postawie, jaką prezentowała: wierności ideałom i wartościom stała się niekwestionowanym wzorem i autorytetem moralnym dla uczniów, współpracowników i kolejnych pokoleń naśladowców. Miała niekwestionowany wkład w filozofię polską. Nie ulegała naciskom administracyjnym naruszającym wolność, występowała w obronie wolności myśli.

„Jest jasne, że trzeba będzie znów odejść. [...] ale chodzi o to, by przegrywający zachował twarz” – pisała w liście do Tadeusza Kotarbińskiego. Natomiast w przemówieniu pożegnalnym skierowanym do Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego UJ (którego z powodu natychmiastowości jej przeniesienia nie zdążyła wygłosić osobiście) stwierdziła: „To, że z tych powodów ustąpić muszę z filozoficznej katedry i Uniwersytet Jagielloński opuścić, jest dla mnie rzeczą nad wyraz ciężką. W niczym jednak nie zachwiało to mego przeświadczenia o moralnej słuszności zajmowanego przeze mnie stanowiska, którego nadal, tak samo jak dotąd, będę bronić, gdziekolwiek mi jeszcze wypadnie”²⁵.

²³ I. Bober, *Filozofia kultury Izydory Dąbskiej*, WSP, Kielce 1992, s. 16.

²⁴ Por. A. Brożek, *O patriotyzmie, świecie wartości i ...kobietach w Szkole Lwowsko-Warszawskiej, Rozmowa z Dariuszem Łukasiewiczem* [w:] A. Brożek, A. Chybińska (red.), *Fenomen Szkoły Lwowsko-Warszawskiej*, Academicon, Lublin 2016, s. 325.

²⁵ I. Bober, op. cit., s. 16–17.

Wychowanie do wartości w poglądach Kazimierza Ajdukiewicza

Kazimierz Ajdukiewicz był – po Kotarbińskim – „[...] głównym kontynuatorem tradycji szerokiego pojmowania logiki, z włączeniem semiotyki i metodologii oraz wykorzystywania logiki do badań filozoficznych”²⁶. Swą postawą w życiu niejednokrotnie wskazywał drogę moralnego i etycznego postępowania. W okresie I wojny światowej uratował żołnierzy wyprowadzając ich ze schronu pełnego gazu bojowego (za co został uhonorowany Srebrną Oznaką Waleczności). W czasie II wojny światowej prowadził tajne komplety dla młodzieży szkolnej. Na uwagę zasługuje dbałość Profesora o wizerunek i nienaganny wygląd. Wzbudzał przez to u studentów i słuchaczy respekt. Wychowywał w poczuciu szacunku dla słuchacza, jak również wyrażał dbałość o uczenie na dobrych wzorach.

„Wysoki, w młodości szczupły, później potężnej budowy. Czoło pięknie sklezione: szerokie i niezwykle wyniosłe, myślące i rozumne. Wyraz twarzy łagodny, ale pełen powagi i siły. W ruchach ociężałość, sposób bycia nakazujący respekt. [...] Ogólne zatem wrażenie mocnej indywidualności i majestatyczności. [...] Budził posłuch swoim majestatycznym wyglądem, imponującą postawą, pełnym powagi sposobem bycia. A nade wszystko – mocą osobowości. Był tego świadom i sam z siebie żartobliwie nazywał Cesarzem, innym nadając późniejsze tytuły. [...] Gdy był rektorem uniwersytetu w Poznaniu, nazywano go »Kazimierzem Wspaniałym« [...]”²⁷.

Kazimierz Ajdukiewicz był człowiekiem o bogatej osobowości i szerokich zainteresowaniach. „[...] był człowiekiem pełnym wewnętrznego ciepła, kochającym i rozumiejącym życie. Grywał na fortepianie, z upodobaniem słuchał Beethovena, Wagnera i muzyki operowej, był rozmiłowany w krajobrazie tatrzańskim i uprawiał turystykę górską, kochał psy, lubił podróżować koleją [...]”²⁸.

Powyższa charakterystyka służy ukazaniu Kazimierza Ajdukiewicza jako osobowości godnej naśladowania, który własnym przykładem służy, jak należy postępować. Ponadto swą postawą wskazuje, jak należy kreować relacje z otaczającym światem. „Na marginesie głównego nurtu swoich badań, dotyczących nauki i języka, interesował się Ajdukiewicz również problematyką wartości i wcielania ich w ludzkie życie. W tych sprawach przemawia przez niego nie

²⁶ A. Jedynak, *Ajdukiewicz*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2003, s. 9.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, s. 10.

tylko filozof, ale i człowiek, który swoje własne życie uczynił twórczym, bogatym i satysfakcjonującym”²⁹.

Kazimierz Ajdukiewicz rozumiejąc i doceniając odpowiedzialność wynikającą z posłannictwa naukowca podkreśla rolę wolności naukowej. Dwa aspekty zwracają uwagę Autora: ograniczanie wolności i nadużywanie jej. Są to zagrożenia wielkiego daru, jakim jest wolność, którą należy szanować. Ajdukiewicz uważa, że ograniczanie wolności słowa naukowego byłoby szkodą nie tylko dla nauki, ale i przeciętnego człowieka w imię szeroko pojmowanej niezależności. Wolność słowa naukowego należy pielęgnować poprzez chociażby upublicznianie badań naukowych. Zatajanie osiągnięć w zakresie nauki usprawiedliwiając interesem państwa czy też obronnością państwa może być szkodliwe z samego założenia.

Pisząc o wolności nauki podkreślał znaczenie wolności słowa naukowego, które „może na przykład stanąć w konflikcie z interesem pewnych jednostek lub ugrupowań społecznych. [...] Nikt, jednak, kto posiada tzw. sumienie obywatelskie czy patriotyczne, nie będzie protestował przeciwko ograniczaniu wolności słowa naukowego w imię interesu obronności swego kraju. Wypada jednak zauważyć, że ze względu na obronność państwa czy inny interes państwowy, którym można usprawiedliwiać ograniczanie wolności naukowego słowa nie należy nadużywać. Szkoda bowiem, jaką ponosi nie tylko nauka, ale również interes prostego człowieka, spowodowana zatajeniem pewnych osiągnięć naukowych, może być większa niż szkoda, jaką rzekomo ponosi państwo przez ich ujawnienie”³⁰.

„W przekazywaniu wiedzy zdobytej przez doświadczenie własne tym, którym ich osobiste doświadczenie wiedzy tej nie mogło udzielić, istotną rolę odgrywa mowa. Mowie zawdzięczamy ów nieoceniony kontakt pomiędzy osobnikami ludzkimi, polegający na tym, że jeden z nich może swe myśli przekazać drugiemu. Myśli bowiem drugiego człowieka zobaczyć ani usłyszeć nie można”³¹.

Kazimierz Ajdukiewicz do nauki wniósł włączenie semiotyki, metodologii i zastosowanie logiki do badań. Jako Profesora cechowała go odwaga i konsekwencja w działaniu oraz wielostronność zainteresowań i uzdolnienia artystyczne.

²⁹ Ibidem, s. 20.

³⁰ K. Ajdukiewicz, *Język i poznanie*, t. II, PWN, Warszawa 1985, s. 270–271.

³¹ Idem, *Zarys logiki. Książka pomocnicza dla nauczyciela*, PZWS, Warszawa 1953, s. 9.

Podsumowanie

Kreowane przez przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej: Tadeusza Kotarbińskiego, Izydorę Dąbmską, Kazimierza Ajdukiewicza poglądy na temat wartości człowieka stanowią niekwestionowany wkład do procesu wychowawczego.

„Fenomen Szkoły Lwowsko-Warszawskiej jest przedmiotem wielu rozpraw, zainteresowań, budzi szacunek i respekt współczesnych badaczy. Wynika on z potrzeby i aktualności problematyki rozważań o godności, etyce, autorytecie. W codzienności brak jest wzorców, brak autorytetów, brak oparcia na wartościach. W Szkole Lwowsko-Warszawskiej mamy obiektywizm wartości i bezinteresowność jako podstawę etyki: czyn moralnie dobry – bezwzględnie dobry – jest bezinteresowny. A więc żaden utylitaryzm czy konsekwencjalizm. Czysta, porywająca wizja moralna”³².

Tadeusz Kotarbiński, przedstawiciel Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, wykreował pogląd *spolegliwego opiekuna*, który stanowi ważną wskazówkę dla każdego nauczyciela. Podkreśla w swych rozważaniach, że nauczyciel kształtuje społeczeństwo, a zatem w wysokim stopniu odpowiedzialny jest za jego jakość, postawę moralną, wpojony katalog wartości, postępowanie etyczne. *Spolegliwy opiekun* jest także wzorem do naśladowania dla każdego człowieka. Wrażliwość na problemy otaczającego świata czynią człowieka wartościowszym zarówno w ocenie innych, jak i we własnej samoocenie.

Tadeusz Kotarbiński poświęcając uwagę sprawnemu i efektywnemu działaniu zwraca uwagę na konieczność zachowania określonych etapów w procesie uczenia. Przywołuje „[...] moral jednej z bajek: *Zanim zaczniecie latać, nauczcie się chodzić*. Czegoż on się domaga? Nie żadnych cnót etycznych, lecz racjonalności toku działań: stopniowości w nabywaniu mistrzostwa”³³.

„Profesor Tadeusz Kotarbiński (1886–1981) należał do rzadkiej grupy uczonych, o których wielu mogło powiedzieć – »oto mój Mistrz«. Był Nauczycielem kilku pokoleń inteligencji polskiej. Poznawała ona z Jego dzieł abecadło poprawnego myślenia i sprawnego działania, odnajdywała w nich pełne wyrozumiałości i ciepła wskazówki, jak żyć, aby zasłużyć na miano opiekuna *spolegliwego*. Życie i dzieło Profesora narzucało niejako z koniecznością porównanie z innym Mistrzem i Nauczycielem – z Sokratesem. Obu przecież chodziło o jedno:

³² A. Brożek, *O patriotyzmie, świecie wartości i...*, s. 331.

³³ T. Kotarbiński, *Traktat...*, s. 11.

wychowywać ludzi na ludzi... I tak też nazywano Tadeusza Kotarbińskiego – Sokrates warszawski³⁴.

Izydora Dąmbska jako kolejna przedstawicielka Szkoły Lwowsko-Warszawskiej stanowi znakomity przykład zachowania żywej pamięci o swym Mistrzu. Realizuje tym samym przesłania swego Mentora o potrzebie służenia innym dobrym przykładem. Wskazuje swą postawą na potrzebę zachowania w pamięci nauczyciela; otoczenie jego osoby szacunkiem. Na uwagę także zasługuje stanowisko Izydory Dąmbskiej w zakresie postawy całościowej człowieka, która – jej zdaniem – powinna być nacechowana stałym dążeniem do wiedzy. Interesująca jest przyjaźń i współpraca uczonych na niwie zawodowej. Przyjaźń w połączeniu z perfekcją zawodową w celu tworzenia nowej lepszej, rzeczywistości jest wartością nie do przecenienia. Przykładem jest współpraca w ramach czasopisma. „We Lwowie w ramach prac nad »Studia Philosophica« – dwóch pierwszych numerów – Twardowski, Ingarden i Ajdukiewicz mogli zawsze liczyć na pomoc, wsparcie i zaangażowanie Dąmbskiej. Nie inaczej wydawało się być w powojennej Polsce³⁵.

Wartość i trud żmudnej pracy i współpracy w trudnym okresie historycznym powojennej Polski jest wyrażona w przykładowej korespondencji Romana Witolda Ingardena do Izydory Dąmbskiej, przesłanej z Krakowa 7 lutego 1956 r. „Dostałem wczoraj Twoje tłumaczenie Leibniza. Jeszcze raz Ci gratuluję, że ta Twoja praca ujrzała światło dzienne. Wołałabyś zapewne, żeby była wolna od różnych szczegółów, ale trudno, a istotny wszak jest sam tekst Twego tłumaczenia i sposób jego opracowania. Nie miałem jeszcze możliwości przeczytać coś z samego tekstu, ale przeczytałem Twój wstęp »Od tłumacza«, przeglądałem tu i ówdzie przypisy to widzę, jaki ogrom pracy włożyłaś w tę część swego opracowania Leibniza³⁶. „Do Krakowa pociąga mnie bardzo myśl, że wykładając na jednym uniwersytecie, moglibyśmy ściślej współpracować, oraz myśl, że można by tam mieć naprawdę uczniów, gdyby studium filozofii zostało wznowione. Ale jeśli to miało być na modłę obecnego studium filozofii w Warszawie (dialektyczny materializm lub co najmniej jego przewaga, to oczywiście nie widziałabym tam dla siebie miejsca)³⁷ „Dąmbska zjechała ostatecznie do Krakowa jesienią 1957 roku. Doszło wówczas do spełnienia ich wspólnego marzenia, a mianowicie

³⁴ T. Kotarbiński, *Myśli i słowa...*, s. 46.

³⁵ R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak (oprac.), *Korespondencja Izydory Dąmbskiej z Romanem Witoldem Ingardenem*, Marek Derewiecki, Kęty 2018, s. 28–29.

³⁶ *Ibidem*, s. 293.

³⁷ *Ibidem*, s. 118.

do wskrzeszenia tego wszystkiego, co miało miejsce przed II wojną światową we Lwowie. Ponownie odżyły i zostały wprowadzone w życie okoliczności z tamtych, jakże pięknych dla polskiej filozofii, czasów. Do głosu ponownie zaczęła powoli wracać lwowska filozofia Twardowskiego³⁸.

Niezależnie od zmieniającej się rzeczywistości świadomość tego, że można liczyć na przyjaźń i wartościową współpracę jest wielkim darem. Współcześnie umiejętność współpracy w zespole jest kompetencją bardzo cenioną wśród pracodawców. Znaczenie i wkład pracy wyraził Roman Witold Ingarden, pisząc w liście 11 grudnia 1959 roku z Chicago do Izydory Dąbmskiej: „Rozumiem Cię, że martwisz się różnymi rzeczami, ale to już taki nasz los i myślę, że martwić się nie należy. Zawsze nasza praca nie zginie, a wkład, jaki Ty dajesz na Uniwersytecie, z pewnością słuchaczom Twoim na dobre wyjdzie. Tylko Ty obawiam się, że się przepracowujesz, a ja jestem współwinny, tutaj siedząc i jeżdżąc z wykładami”³⁹.

Kazimierz Ajdukiewicz, odnosząc się do wolności nauki, podkreśla znaczenie wolności słowa naukowego; przestrzega i uwrażliwia przed nieuzasadnionymi zakazami, które ograniczają dostęp do wiedzy, czyniąc szkodę każdemu. Oprócz badań w zakresie nauki i języka, profesor realizował w życiu problematykę wartości. Życie filozofa jako człowieka było twórcze, wartościowe, pełne troski o drugiego człowieka o jego godność, wrażliwość, o jego poczucie własnej wartości. Postępując godnie i z należytych szacunkiem pozostał we wdzięcznej pamięci swych uczniów i kolejnych pokoleń inteligencji. Kazimierz Ajdukiewicz był przekonany o obiektywnym istnieniu wartości, a w wypadku wartości moralnych – także o ich istnieniu bezwzględny. [...] „Pomyślność nasza zależy od realizacji celów, cenne jest także wszystko to, co realizacji naszych celów sprzyja, co poszerza nam możliwości działania: wiedza, sprawność, inteligencja oraz wiara we własne siły, lepsza niż przesadna skromność, bo działać można tylko wierząc w osiągalność celu. Jednak wiedza ma znaczenie nie tylko instrumentalne. Człowiek, w odróżnieniu od zwierząt, ma potrzeby nie tylko cielesne, ale i wyższe, duchowe. Należy do nich uczestnictwo w nauce i sztuce, dla wszystkich – bierne, a dla utalentowanych wybrańców losu – także czynne. Niczego wyżej nie cenił Ajdukiewicz niż możliwości pracy twórczej. Przyznawał przy tym, że nie trzeba być geniuszem, by próbować sił umysłu w rozwiązywaniu różnych problemów, tak jak próbuje się sił ciała w sporcie. Właśnie aktywność, czy to fizyczna, czy

³⁸ Ibidem, s. 126.

³⁹ Ibidem, s. 332.

umysłowa, i związane z nią poczucie własnych możliwości stanowią, zdaniem Ajdukiewicza, o życiu szczęśliwym⁴⁰.

Kazimierz Ajdukiewicz podkreśla wartość pracy skuteczności działań, wyznaczania sobie celów działań nie zapominając o wartościach. „Ajdukiewicz stwierdził, że wartość tkwi nie tylko w osiągnięciu celu, ale i w samym dążeniu (*Pochwała życia pracowitego*, 1948). Cenna jest sama świadomość zbliżania się do celu, poczucie mocy sprawstwa, wynikające ze skutecznego działania, wreszcie choćby aktywność organizmu, wyładowanie sił, a także upodobanie estetyczne w wykonywanym zajęciu. Ten, kto dużo myśli, a mało czuje, nastawi się tylko na osiągnięcie celu i zgubi wszystkie chwile terazniejsze⁴¹.

Zaprezentowane w dużym zarysie poglądy przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej oparte na wybranych dziełach, kreują bardzo wyrazisty obraz postawy człowieka. Przytoczone stanowiska Profesorów Tadeusza Kotarbińskiego, Izydory Dąbskiej, Kazimierza Ajdukiewicza stanowią spójną całość w odniesieniu do postawy etycznej człowieka.

W poglądach wielu przedstawicieli tej Szkoły, m.in. Kazimierza Twardowskiego, Tadeusza Kotarbińskiego pojawia się myśl dotycząca służenia innym dobrym przykładem. Obaj Profesorowie za życia stali się niekwestionowanym wzorem do naśladowania dla swych uczniów i kolejnych pokoleń nauczycieli, opiekunów spolegliwych.

Kazimierz Twardowski, „nauczyciel nauczycieli”, zyskał uznanie nie tylko u uczniów, którzy w dowód wdzięczności w 1930 roku ofiarowali swemu Mistrzowi specjalny medal pamiątkowy. Na jednej stronie była podobizna Twardowskiego, a na drugiej napis *Discipulorum Amor et Pietas*. Za szczególne zasługi dla nauki Profesor otrzymał szacowny tytuł *honoris causa* nadane przez Uniwersytety w Warszawie i Poznaniu, natomiast miasto Łódź uhonorowało Kazimierza Twardowskiego nagrodą za działalność naukową⁴². Tej maksymie *Discipulorum Amor et Pietas – Miłość i przywiązanie uczniów* przedstawiciele Szkoły Lwowsko-Warszawskiej pozostali wierni w swej naukowej drodze. Swoistym testamentem duchowym – jak określa Jan Woleński, były słowa Kazimierza Twardowskiego, w których podkreśla autonomię intelektualną, która dla niego była bodaj najistotniejszym znamieniem uczonego. „Nauczyciel uniwersytecki jest przede wszystkim sługą prawdy obiektywnej, przedstawicielem jej

⁴⁰ A. Jedynak, *Ajdukiewicz, ...*, s. 125.

⁴¹ *Ibidem*, s. 125.

⁴² Por. J. Woleński, *Filozoficzna szkoła lwowsko-warszawska*, PWN, Warszawa 1985, s. 15.

i głosicielem wśród młodzieży i społeczeństwa. Służba to szczytna i niezmiernie zaszczytna, ale zarazem wymagająca nie tylko odpowiednich kwalifikacji intelektualnych i stosownej wiedzy fachowej, lecz także *wielkiego hartu ducha i silnego charakteru*⁴³.

Znaczenie Szkoły Lwowsko-Warszawskiej Jan Woleński określa: „myślę, że olbrzymią zasługą członków Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, lecz także Ingardena i niektórych tomistów, jest to, że polskie środowisko filozoficzne przetrwało jako środowisko profesjonalne (w sensie metodycznym), a nie tylko jako grupa zawodowa (tj. grupa osób wykładających filozofię). Jest to wielka zasługa tych ludzi, którzy zachowali niezależność intelektualną po II wojnie światowej, zwłaszcza w tym najtrudniejszym okresie, tj. w latach 1949 – 55”⁴⁴.

Wartości mają charakter ponadczasowy, ale ich odkrywanie i realizacja we własnym życiu wymaga troski i wysiłku wielu nauczycieli, opiekunów społecznych. Dorosły człowiek nie tworzy własnych zasad moralnych. Zna je z literatury, z przekazu ze środowiska rodzinnego, szkolnego, społecznego. Jednak nie wystarczy znać zasad moralnych, należy jeszcze mieć wolę wdrażania ich w życie, postępować zgodnie z głoszonymi wartościami. Drogowskazy wychowawcze z odniesieniem do systemu wartości niewątpliwie możemy czerpać ucząc się na wzorach uczniów Szkoły Lwowsko-Warszawskiej.

Jan Woleński podkreśla wartość etyki Kazimierza Twardowskiego przeciwstawiając się podporządkowaniu jednostki grupie społecznej⁴⁵. Szkoła Lwowsko-Warszawska uczy współczesnych, jak budować wśród uczniów poczucie własnej wartości, godności osobistej oraz tworzenia własnej drogi dochodzenia do indywidualności. W zmaterializowanym świecie współczesnej konkurencji jest to bardzo trudne wychowawczo, ale stanowi nieodzowny element wychowania i budowania osobowości młodego pokolenia.

„Józef Półturzycki [2014:129] w książce *Niepokój o dydaktykę* w rozdziale poświęconym aksjologii (*Aksjologia podstawą rozwoju teorii kształcenia*) analizuje stan zaniedbań i potrzebę rekonstrukcji wartości w pedagogice oraz edukacji. Wielokrotnie odwołuje się do poglądów różnych autorów, w tym często do prac

⁴³ Ibidem, s. 16.

⁴⁴ A. Brożek, *O logice i filozofii w Szkole Lwowsko-Warszawskiej. W 30 lat po publikacji Filozoficznej Szkoły lwowsko-warszawskiej. Rozmowa z Janem Woleńskim*, [w:] A. Brożek, A. Chybińska (red.), *Fenomen Szkoły Lwowsko-Warszawskiej*, Academicon, Lublin 2016, s. 282.

⁴⁵ Por. J. Woleński, *Filozoficzna szkoła lwowsko-warszawska...*, s. 295.

T. Nowackiego, potwierdzając fundamentalne znaczenie wartości dla edukacji zawodowej, a także dla całej pedagogiki pracy⁴⁶.

Wychowanie do wartości uniwersalnych jest zadaniem szkoły, szkoły współczesnej, w tym również szkoły zawodowej. Prawdy uniwersalne, takie jak: prawda, dobro, piękno, obowiązek, powinność, moralność, mądrość, sprawiedliwość, odpowiedzialność są głównymi drogowskazami etycznego postępowania. „Piękno jest wartością ponadczasową potrzebną każdemu człowiekowi; jest podstawowym czynnikiem pełnego i harmonijnego rozwoju każdej osobowości oraz społeczności”⁴⁷.

Istotne jest wspomaganie indywidualności ucznia, odkrywanie jego talentu i zainteresowań. Umiejętność dostrzegania potrzeb i kierowania talentem ucznia, podobnie jak to czynił Kazimierz Twardowski i jego uczniowie jest fundamentalnym elementem procesu kształcenia i wychowania. „Ważne jest, aby dostrzec talent ucznia i odpowiednio nim pokierować. Taką rolę odgrywa szkoła, wychowawcy, nauczyciele przedmiotu i kadra pedagogiczna zatrudniona w szkole. Tworzenie sprzyjających warunków do rozwoju uczniów, uczenie odbioru piękna to nie tylko powinność, ale także swego rodzaju misja. Nauczyciel jest mentorem dla uczniów, wzorem do naśladowania”⁴⁸.

Nauczyciel jest również autorytetem, który „współcześnie łączy się ściśle zarówno z obszerną wiedzą, umiejętnościami i kompetencjami społecznymi, jak i osobowością nauczyciela. [...] Nie jest on już jedynie zwieńczeniem dotychczasowego trudu, osiągnięciem określonego poziomu zawodowego gwarantującym status quo w zawodzie, lecz wyzwaniem wymagającym systematycznej i rzetelnej pracy, potwierdzającej mistrzostwo w zawodzie i stałe jego doskonalenie. Jest zobowiązaniem podlegającym stałemu monitorowaniu i ocenie otoczenia”⁴⁹.

Prezentowane poglądy przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej są wciąż aktualne i stanowią ogromny wkład w aspekcie etycznych i humanistycznych

⁴⁶ K. Denek, *Wartości w kontekście edukacji i nauk o niej*, [w:] W. Furmanek, A. Długosz (red.), *Wartości w pedagogice. Urzeczywistnianie wartości*, UR, Rzeszów 2015, s. 34.

⁴⁷ I. Kust, *Znaczenie wychowania estetycznego w rozwoju człowieka*, [w:] K. Pankowska (red.), *Sztuka i wychowanie. Współczesne problemy edukacji estetycznej*, Żak, Warszawa 2010, s. 232.

⁴⁸ Eadem, *Jak szkoła może pomóc uczniowi w odkrywaniu pasji? Analiza przypadku*, [w:] D. Bis, K. Braun, ks. M. Jeziorański (red.), *Opowiem Wam o swojej pasji: słowem, obrazem, dźwiękiem...*, Zeszyty Naukowe. Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN, z. 19, KUL, Academicon, Lublin 2015, s. 200.

⁴⁹ J. Michalak-Dawidziuk, *Awans zawodowy nauczyciela jako proces dynamicznych zmian – współczesna praktyka i perspektywa przyszłości*, [w:] J. Madalińska-Michalak, N.G. Pikuła (red.), *Edukacyjne konteksty współczesności – z myślą o przyszłości*, Impuls, Kraków 2018.

wartości kształcenia i wychowania uczniów w szczególności szkół zawodowych, którzy przygotowywani są do pracy i wykonywania zawodu.

„Chcąc żeby młodzież była lepsza, żeby nie była cyniczna, trzeba, żeby społeczeństwo zachowywało się tak, by je można było słusznie szanować”⁵⁰.

Bibliografia

- Ajdukiewicz K., *Język i poznanie*, t. II, PWN, Warszawa 1985.
- Ajdukiewicz K., *Zarys logiki. Książka pomocnicza dla nauczyciela*, PZWS, Warszawa 1953.
- Bober I., *Filozofia kultury Izydory Dąbskiej*, WSP, Kielce 1992.
- Brożek A., *O patriotyzmie, świecie wartości i ... kobietach w Szkole Lwowsko-Warszawskiej. Rozmowa z Dariuszem Łukasiewiczem*, [w:] A. Brożek, A. Chybińska (red.), *Fenomen Szkoły Lwowsko-Warszawskiej*, Academicon, Lublin 2016.
- Brożek A., *O logice i filozofii w Szkole Lwowsko-Warszawskiej. W 30 lat po publikacji Filozoficznej Szkoły Lwowsko-warszawskiej. Rozmowa z Janem Woleńskim*, [w:] A. Brożek, A. Chybińska (red.), *Fenomen Szkoły Lwowsko-Warszawskiej*, Lublin 2016.
- Chałas K., *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, t. 1, Jedność, Lublin-Kielce 2003.
- Dąbska I., *Zarys historii filozofii greckiej*, Filomata, Lwów 1935.
- Denek K., *Wartości w kontekście edukacji i nauk o niej*, [w:] W. Furmanek, A. Długosz (red.), *Wartości w pedagogice. Urzeczywistnianie wartości*, UR, Rzeszów 2015.
- Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku, t. II, G-Ł, [red. prowadzący Encyklopedii E. Różycka], Żak, Warszawa 2003.
- Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku, t. VII, V-Ż, [red. prowadzący Encyklopedii E. Różycka], Żak, Warszawa 2008.
- Furmanek W., *Podstawy wychowania technicznego*, WSP, Rzeszów 1987.
- Furmanek W., *Edukacja a przemiany cywilizacyjne*, FOSZE, Rzeszów 2010.
- Furmanek W., *Miłość zagubiona wartość współczesnej pedagogiki*, FOSZE, Rzeszów 2011.
- Furmanek W., *Humanistyczna pedagogika pracy. Praca a jakość życia człowieka*, UR, Rzeszów 2016.
- Furmanek W., *Szkoła w społeczeństwie wiedzy*, [w:] *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*, „Chowanna” 2012, t. 2 (39).
- Jedynak A., *Ajdukiewicz*. Wiedza Powszechna, Warszawa 2003.
- Jeruszka U., *Kwalifikacje zawodowe. Poglądy teoretyczne a rzeczywistość*, IPiSS, Warszawa 2006.
- Kawula S., *Pedagogika i wychowanie według wartości*, [w:] M. Guziuk-Tkacz, A. Józefowicz, A.J. Siegień-Matyjowicz (red.), *Współczesne konteksty pedagogiki międzykulturowej*, UWM, Olsztyn 2014.
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1982.
- Kotarbiński T., *Życie zaczyna się*, T. Duralska-Macheta (wybór), Nasza Księgarnia, Warszawa 1989.

⁵⁰ T. Kotarbiński, *Mysli i słowa...*, s. 12.

- Kotarbiński T., *Myśli i słowa*, J. Kotarbińska, L. Kiejzik, T. Huńczak (oprac.), WSP, Zielona Góra 1991.
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, D. Miller (red.), PAN, Ossolineum, Wrocław – Warszawa- Kraków 2000.
- Kuliniak R., Leszczyna D., Pandura M., Ratajczak Ł. (oprac.), *Korespondencja Izydory Dąbmskiej z Romanem Witoldem Ingardenem*, Marek Derewiecki, Kęty 2018.
- Kust I., *Znaczenie wychowania estetycznego w rozwoju człowieka*, [w:] K. Pankowska (red.) *Sztuka i wychowanie. Współczesne problemy edukacji estetycznej*, Żak, Warszawa 2010.
- Kust I., *Jak szkoła może pomóc uczniowi w odkrywaniu pasji? Analiza przypadku*, [w:] D. Bis, K. Braun, ks. M. Jeziorański (red.), *Opowiem Wam o swojej pasji: słowem, obrazem, dźwiękiem...*, Zeszyty Naukowe. Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN, z.19, KUL, Academicon, Lublin 2015.
- Michalak-Dawidziuk J., *Lifelong learning – potrzeba współczesnego rynku pracy czy całościowa autokreacja człowieka?* [w:] I. Paszenda, R. Włodarczyk (red.), *Transgresje w edukacji*, t. 2, Impuls, Kraków 2014.
- Michalak-Dawidziuk J., *Awans zawodowy nauczyciela jako proces dynamicznych zmian – współczesna praktyka i perspektywa przyszłości*, [w:] J. Madalińska-Michalak, N.G. Pi-kuła (red.), *Edukacyjne konteksty współczesności – z myślą o przyszłości*, Impuls, Kraków 2018.
- Michalak J.M., *Odpowiedzialność jako element kwalifikacji profesjonalnych nauczyciela*, [w:] S.M. Kwiatkowski (red.), *Kwalifikacje zawodowe na współczesnym rynku pracy*, IBE, Warszawa 2004.
- Michałowski S., *Pedagogia wartości*, DEBIT, Bielsko Biała 1993.
- Schrade U., *Etyka – główne systemy. Podręcznik dla uczniów szkół średnich*, DSP Unia-Press, Warszawa 1992.
- Suchodolski (red.), *Pedagogika: podręcznik dla kandydatów dla nauczycieli*, PWN, Warszawa 1982.
- Sygulska K., *Funkcje wartości w życiu człowieka*, [w:] E. Włodek, A. Mirski (red.), *Pedagogika wobec wyzwań współczesności. Człowiek – wartości – wychowanie*, Ignatianum, Kraków 2016.
- Thomas H., *Sugestia w wychowaniu*, [w:] K. Twardowski, *Myśl, mowa i czyn*, cz. II, A. Brożek, J. Jadacki (red.), Copernicus Center Press, Kraków 2014.
- Tillman D., Colomina P.Q. (współpr.) Gill C., Hawkes N., Williams P. (tłum.) R. Zawadzki, *Wychowanie w duchu wartości. Przewodnik. Program edukacyjny*, WSiP, Warszawa 2004.
- Twardowski K., *Etyka*, Adam Marszałek, Toruń 1994.
- Twardowski K., *Myśl, mowa i czyn*, cz. I, A. Brożek, J. Jadacki (red.), Copernicus Center Press, Kraków 2013.
- Twardowski K., *Myśl, mowa i czyn*, cz. II, A. Brożek, J. Jadacki (red.), Copernicus Center Press, Kraków 2014.
- Uniwersalny Słownik Języka Polskiego, t. 4 T-Z, S. Dubisz (red.), Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2003.
- Woleński J., *Filozoficzna szkoła lwowsko-warszawska*, PWN, Ossolineum, Warszawa 1985.